

הרב חיים יוסף ווייסמאנדל

חתן הגה"צ אבד"ק שליט"א

בענין ברכת שהחיינו ביו"ט ועוד

ברכת שהחיינו ליו"ט

הגה"מ

המקור לברכת שהחיינו ליו"ט היא בגמ' עירובין דף מ' ע"ב ומסיק שם בגמ' דאף בר"ה ויו"ט מברכין שהחיינו ויש סוברים דל"ג רגלים הברכה היא מה"ת עיי"ש בהגהות אשר עירובין פ"ג סי': הביא כן מרבינו ניסים גאון ולכן בסי' הרס"ב במג"א סק"א בשם המנהגים דברכת שהחיינו ביו"ט היא מדאורייתא וכחב עליו דדבר תימא הוא מחצית השקל כחב דהתימא הוא דלא מדינן שום ברכה מה"ת רק ברהמ"ז וברכת מעין שבע לחד דיעה כמבואר בסי' ר"ט ועיי"ש בנתיב חיים דתמה על המג"א והביא ההגהות אשרי הנ"ל דהוה מדאורייתא וכ"ז הוא בג' רגלים דהיה מצאו לזמן וגם יש בו שמחה אבל בר"ה וא"כ אף דבא מזמן לזמן אבל כיון דל"ש בי שמחה ברכתה רק מדרבנן לכו"ע ובאבודרהם (ברכות שער ג') כתב למה בשבת אין מברך שהחיינו דכיון דהוא פחות על יום לא מקרי הבא מזמן לזמן.

והבנה"ג על הטור סי' רע"א (והובא דבריו במשכצות זהב שם סק"ג) דעל אין אחד אינו מברך פחות מל' יום אבל על שני מינים מברך ומש"ה על שמיני עצרת מברך אף דכבר בירך על יו"ט סוכות כיון דהוא רגל בפני עצמו אבל על שבת דהיא מין א' עם שבת שעבר אין מברכין שהחיינו (ולקמן נבאר מהו הזמן של ל' יום בעזהש"ת).

ברכות שהחיינו על ברכת המצות

בגמ' סוכה מ"ו ע"א העושה לולב לעצמו מברך שהחיינו וכו' (וכן בתוספתא ברכות פ"ו ה' י"ד מובא בתוס' מנחות דף מ"ב ע"ב העושה ציצית ובנפלין לעצמו אומר ברוך שהחיינו).

ועיין בתוס' סוכה שם ד"ה העושה הקשה דרואין כמה מצוות דמברכין עליו שהחיינו וכמה מצוות דאין מברכין עליו ומהי החילוק.

ותוס' תירץ שם דתלוי בדבר שיש בו שמחה (וזה פשוט דאין בהכוונה על השמחה שיש שמקיים מצות השם דזה שייך בכל מצוה) ובאבודרהם כתב הטעם בתוס' שאי' מברכין אלא על דבר שיש בו שמחה והנאה ל"גוף" ובזה מבאר דצריך לברך על תרומה דיש לו שמחה באסיפת פירותיו – וכן מקרא מגילה ונר חנוכה דחס רחמנא ענן ופרקינן – וכן נטילת לולב שיש בו הנאה לגוף שמריח ריח טוב – וכן תקיעת שופר שיעלה זכרונינו לטובה.

וה"ל ביו"ט יוצא בשהחיינו דמברך על הרגיל – ור"ח כמ"פ הוא פחות מל' יום וכו' ובזה מובן דאין מברכין על בדיקת חמץ דאין בו שום הנאה וכן אין מברכין על ספירת העומר דבזמן הזה אין בו שום הנאה.

ובמיל"ה ג"כ אין מברכין משום צערא דינוקא ע"כ דבריו והיגבא דבריו ג"כ בכופ"מ סוף פסוק.

עכ"פ מצינן ב' הגדרות אמתי מברכין על ברכת המצוות – שיטת תוס' כשיש הנאת הגוף – ושיטת רב שרירא כשתלו באיזה זמן.

יבת שובת הרשב"א מצינו כעין סתירה בזה ונעתיק ג' תשו' מהרשב"א וז"ל סי' שע"ט.

(א) **אמרת** כי קבלת מהרב פרץ ז"ל שאין אומרים זמן בבדיקת חמץ ונתן טעם לדבריו שאין אומרים זמן על דבר שהוא מכלה אותו מן העולם ואמרת ששמעת ממנו שהרב בעל העיטור הי' אומר שאומרים זמן. ועתה רצית לעמוד על דעתי – תשובה – טעם הרב רבי פרץ ז"ל לא ידעתי לו יסוד שאם אתה אומר שאין אומר זמן אלא על מה שהוא נהנה ממנו כחגים שנהנה משיבת הסוכה ונטילת הלולב בארבעת המינים הרעננין והפסח באכילת המצה והחסא – א"כ מהניח ליום הכיפורים – ואם תאמר מחמת הגעת זמן המצוה גם בבדיקת חמץ כן – וטעם יכפה ממנו יש למונעין על אמרי לפי שאין לו זמן קבוע שהודא לדרך אפי' בתחילת השנה ודעתי לחזור חייב לבדוק – אלא שאף זו דוחין ואומר והלא פדיון הבן אין לו זמן אלא פודה משלושים יום ואילך ואפי' הכי אומר. זמן ולפיכך אין בידינו ראי' מוכרחת ואנו אין נוהגין לאמרו אבל הרב בהע"צ כתב שבמקומו נהגי לאמרו עכ"ל.

(ב) **סי'** קכ"ו באמצע התשובה – ולענין זמן כבר נשאלה שאלה זו לראשונים וכתוב עלי בספר בתשו' השאלה לא מצינו ברכת זמן אלא בדבר שיש בו שום הנאה כגון נטילת לולב שהיא בא לשמחה וכו'.

וספירת העומר אין בו זכר לשום הנאה אלא לעגמת נפשינו ולחורבן בית מאויינו.

ועיין ברש"י מהר"ם שיק פי' צ' דמבאר דבריו בתוס' ביאור דכמו דמברכין בכל יום אלוקי נשמה על חיותינו – והמצוות והמעש"ט הוא מוסיף לנו חיות – וכשיש גם "שמחת הגוף" מברכין שהחיינו עיי"ש וזה שיטת התוס'.

ותוס' שם הביא עוד דרך והיא שיטת רב שרירא גאון דהלוי במצוה שבא מזמן לזמן אז מברכין שהחיינו משא"כ במצוה שאינו תלוי בשום זמן אין מברכין וע"ז הקשה תוס' דהא רואין בפדיון הבן דאינו תלוי בזמן ומברכין שהחיינו והר"ן תי' ע"ז דפדיון הבן נקרא ג"כ הבא מזמן לזמן דמזמן לידה עד זמן הפדיון הוא ל' יום [ותוס' הבין כשיטת רב שרירא דתלוי באיזה זמן בתוך השנה].

וההסבר לפי דברי הר"ן בשיטת רב שרירא מצינו בזה ב' דרכים

(א) **הערוך** לנר מסביר דכוונתו היא דנותן הודאה להשי"ת דהחי' אותו עד זה הזמן ויכול לקיים המצוה ולפי זה מובן דהזמן הוא ל' יום דמדיני בתוס' דלזמן מרובה חיישינן למיתה ובשער המלך הביא דל' יום הוה זמן מרובה ע"כ ללי יום שייך ליתן שבח שהחי' אותו ולפי"ז טוב למה במילה אין מברכין שהחיינו דהזמן הוא רק ח' יום מיום הלידה ולא שייך ליתן שבח על זמן קצר כזה.

(ב) **דהשבה** הוא דכיון שיש איזה זמן שאינו יכול לקיים המצוה והמתין ע"ז הזמן ואז כשבא הזמן נותן הודאה שהגיע לזה הזמן דיש לו שמחה דהגיע לזה הזמן וע"ז השמחה מברך – ולפי"ז בברית מילה ג"כ שייך זה דהא יש איזה זמן שאינו יכול לקיימו ולפי"ז צ"ל דאין מברכין על מילה משום צערא דינוקא.

(ג) **אודות** שהחיינו בברית מילה – ומיהו אין הטעם מחמת דאית לי צערא דיניקא כמו שאמרת שלא נאמר וכו' אבל ברכת שהחיינו אינו תלוי בשמחה אלא תלוי בדבר שמגיע לו תועלת ואף על פי שמתערב עמו צער ואנחה וכו' אלא טעמא וכו' לפי שמוטלת על בית ואינה כפדיון שמוטל על האב.

ולכאורה קשה דמתשו' א' משמע דס"ל להרשב"א כח שרירא דתלוי בזמן [ואגב קשה למה באמת לא בירך הרשב"א שהחיינו על בדיקת חמץ דעדיין קשה מפדיון הבן] ובתו"ש הב' כתב הטעם משום שמחה כתוס' ומעתיק כמעט כל דברי האבודרהם הנ"ל [ואגב נראה לדייק בדבריו שמשנה קצת מדברי האבודרהם דבלולב האבודרהם כתב שהנשי הוא מהריח והוא ז"ל כתב דיש בו שמחה – וגם בספירה כתב האבודרהם סתם דאין בו שום הנאה והוא ז"ל כתב דאין בו שום הנאה אלא ל"עגמת נפשינו"].

ובתשו' ג' מצינו הגדרה אחרת לגמרי **דצריך להיות שהוא לו לתועלת וכתב בפ'** דאף בדבר שיש בו צער מברך וא"כ למה בספירת העומר אין מברכין.

וכדי ליישב כל זה נעתיק מקודם שיטת הרמב"ם דהיא כתב דיש ג' (סוגי) מצות דמברכו שהחיינו.

(א) **אם** בא מזמן לזמן.

(ב) **דבר** שיש לו קנין בו כגון תפלין וכדו'.

(ג) **דברים** שבאים לעתים רחוקים ואינו שוה בכל אדם כגון פדיון הבן ומילה וצריך לבאר מה זה סיג הג' ולמה צריך לברך על זה יותר משאר מצות כגון הפרשה חלה שע"ז כתב הרמב"ם בפ' שאין מברכין.

ולפי דרך הב' שכתבנו לעיל בשיטת רב שרירא דמברך על השמחה שכבר המתין לקיים המצוה וכשבא זה הזמן שש ושמח לקיימו וע"ז השמחה מברך (והוא מוסיף עוד דלא שייך לכל אדם דזהו מוסיף עד על השמחה) ולפי"ז מובן עכ"פ רואין כאן איזה דרך ממודע בין תוס' ורב שרירא דאם יש איזה שמחה ביחד עם המצוה (חוץ משמחת המצוה כנ"ל) מברך עליו – (ואולי בא מזמן לזמן ג"כ הטעם דזה מביא השמחה וע"כ הכל תלוי בשמחה).

ואולי זהו הדרך של הרשב"א לא ממש כתוס' דצריך שמחת הגוף (כמ"ש האבודרהם) אלא צריך איזה שמחה ביחד עם המצוה.

וע"כ בתשו' א' שהבאנו לעיל בפדיון הבן מברך כמו דרך ב' בהר"ן לעיל דיש לו שמחה שהגיע בזמן משא"כ בבדיקת חמץ דאין בו זמן כמ"ש לעיל ע"כ אין בו שום שמחה לא מזה שהמתין על הזמן וגם לא מהדבר בעצמו.

ובספירת העומר אף דיש לו הנאה מזה שבא הזמן אבל מצד אחר יש לו צער והוא לעגמת נפשינו (ולא סתם שאין בו הנאה כמ"ש האבודרהם) – וזה העגמת נפש דוהי השמחה של הזמן ואין בו שום תועלת ג"כ ע"כ אין בו שום שמחה.

אבל במילה אף דיש בו צער ואפשר זה דוחה השמחה שהמתין על הזמן א"כ בזה יש בו ג"כ עוד תועלת שבנו נימול נוכ"כ בתושי' מהביא בפירוש דכמו דיכולין לומר דמצוה הבא מזמן לזמן בלא שום שמחה (ובלא צערא) מברך שהחיינו כן – יכולין לומר בכל דבר שיש בו איזה שמחה אף בלא בא מזמן לזמן ואין לו זמן יכולין ג"כ לברך וא"כ אף דהצער דוחה השמחה שבא מזמן לזמן אבל עדיין נשאר התועלת שיצא לו מזה המצוה וע"כ צריך לברך – וע"כ צריך תירוצן

אחר למה אין מברך שהחיינו במצוות מילה, וכשתדייק עוד תראה בתשו' א' כשמדחה דברי הרבינו פרץ כתב דאי"צ דבר שהוא נהנה ממנו (וזה כדברי האבודרהם שצריך שיהא הנאה להגוף).

ובתשו' ב' כתב שמברך כיון שהוא דבר שיש בו הנאה וכנ"ל מוכן דצריך איזה הנאה שיהא איזה שמחה ואז מברך.

ברכת שהחיינו על חינוך המצוות

בגמ' במנחות דף ע"ה ע"ב הו' עומד ומקרב מנחות וכו' עיין רש"י שם דכתב דהיינו בפעם ראשונה (ותוס' ורמב"ם שם כתבו דרכים אחרים) ועכ"פ לרש"י רואין דכשעושין מצוה בפעם הראשונה מברכין שהחיינו וכ"כ רוקח סי' שע"א.

וכ"פ ברמ"א יור"ד סי' כ"ח סעי' ב' לגבי כיסוי הדם דכתב שם השוחט פעם ראשונה מברך שהחיינו ועל השחיטה עצמו אינו מברך או דמזיק לבר' או דאינו מצוה לשחוט ועיין בחת"ס דר"ל לזה הרמ"א דבכ"פ דעושה מצוה פעם ראשונה צריך לשחוט אבל הפרי תואר שם הולך ע"ז ידעתו דרך במצוה שלא הי' יכול לקיים עד עכשיו אז הוא מברך אבל במצוה של כיסוי הדם הי' שייך בו עד עכשיו ג"כ.

ובחת"ס שם סי' נ"ה ר"ל דעל תפלין כשמניח פעם ראשונה אחר הבר מצוה אז מברך שהחיינו דעד עכשיו לא הי' מחויב ועכשיו מחויב היה כמצוה הבא מזמן לזמן ואנו אין נוהגין כן כמו שיתבאר לקמן ואף לפי החת"ס ראיתי שי"א דזהו דוקא למי שמניח אחר הבר מצוה אבל אותן המניחין קודם הבר מצוה אין מברכין ולא ראיתי בפנים אבל פשוט הכוונה דזה המניח קודם הבר מצוה לא שייך לומר ע"ז דהגיע הזמן וע"כ היה כמו כיסוי הדם דאינו תלוי בזמן.

ועיין שם בסי' כ"ח הש"ך הולך על הרמ"א והטו"ז החזיק בשיטתו לברך וכן בסי' רפ"ט הש"ך כתב שלא לברך על מזוזה והטו"ז כתב בשיטת הרמב"ן שם לברך וכ"כ הטו"ז באו"ח סי' כ"ב לגבי הנחת תפילין בפעם ראשונה – וכן לגבי מעקה הביא השע"ת בשם חוות יאיר שלא לברך וכן בשו"ת זכרון יהודה ח"א סי' ג' וכן בקרן לדוד סי' נ"ז ואף דסבר מעיקר הדין דצריך לברך כתב דמנתן העולם שלא לברך) וכן בסו"ס סי' ל"ז (ובכ"ח כתב דליכא שמחה עיי"ש).

ועיין בביה"ל סי' כ"פ דכתב דלמעשה יביא עצמו לידי חיוב ברכת שהחיינו על דבר אחר.

ובסה"ק ייטב לב פרשת עקב כתב ע"ז טעם נכון שאין לברך שהחיינו וז"ל ולפי מה שכתבתי יש לומר דהיינו טעמא דבאמת כל מצוה אפי' ישנה, צריכה להיות חדשה בכל יום ואם יברך על מצוה חדשה שהחיינו נראה דמה שאינו מברך על הישנה הוא משום שאינו אצלי כחדשה אם כן כדי כיוון, ולזה אין מברכין כלל אפי' על מצוה החדשה והבן.

ברכת שהחיינו לנישואין

במור וקציעה כתב דצריך לברך שהחיינו בנישיאין משום המצוה ועוד דל"ש מראיית חבר ובכף החיים סי' רכ"ג אות כ"ה מביא דיש אומרים דאבי החתן והכלה מברכים ומסיק דיברך על פרי חדש או בלא שו"מ.

אבל הש"ך הנ"ל ביור"ד סי' כ"ח הילך לשיטתו דאין מברך על מצוה שאין זמני קבוע וע"כ כתב בנישואין דאין לברך שהחיינו משום המצוה כמו שאין מברכין אשאר מצוות שאין זמנו קבוע.

פרי חדש היה רשות אבל האוכל הוה חיוב ועיין בחת"ס סי' נ"ה דכתב דזה דכתיב בגמ' דהוה רשות היינו דתלוי בדעת האדם אם הוא בשמחה או לא.

ובשאי"ל יעקב הקשה עליו דמה שיך לומר ^{הוא חת"ס} דהוא רשות אך היא בשמחה צריך לברך ואם לא אי"צ לברך ובספר לקוטי הערות חי' ע"ז חת"ס ר"ל שאין חוב להביא עדמוליד. שמחה שיהא מחויב לברך.

ובשאי"ל יעקב הקשה עוד דהמקור של הרמ"א הוא מהרשב"א ושם מיירי בהילדת הבן ואז בודאי הוא בשמחה וע"ז כתב דהוה רשות.

ובקי"נ חל תלפיות הביא מהר"ר משה גינו דמבאר דדעת החת"ס דהיה רשות אין כוונתו לזה שכתב הרמ"א דהיה רשות רק אדרבה כוונתו להב"ח בסי' כ"ט דכתב דבשאר ברכות בספק ברכה אין לברך משא"כ ברכת שהחיינו דהוא בא על שמחת הלב ע"כ ע"כ יכול לברך בכל פעם שהיא בשמחה יהודה ומברך לי יתעלה על שהחיינו וקיימי עד הזמן הזה.

וזה כוונת החת"ס דהיא רשות וכשהיא בשמחה יכול לברך אפי' כשהיא ספק משא"כ הרמ"א דהיא "רק" ברכת רשות ע"כ בספק אין לברך וכ"כ בפמ"ג יפרח ובאמת מצינו הרבה דסברי דיכרך מספק ג"כ וא"א ספקי ברכות להקל בזה – הריב"ש וכן בצל"ח וא"ר כמו ודע"ת.

ובאמת באחרונים ראינו דמברך יותר על פירות חדשים מכלים חדשים.

ופשטות הטעם הוא דזה השמחה היא תלוי בזמן (דמברך רק על פרי דמצוי פעם א' או בפ' בשנה) ולפי שיטת רב שירצא הנ"ל מוכן זה וכנ"ל.

ובתבואות שור בשם סי' כ"ח סק"ד כתב הטעם שאין מברך דתלוי בדעת אחרים ובגליון מהרש"א שם כתב הטעם דהוא רק הכשר מצוה ועיין בערוך השלחן שם ועיין גם בחת"ס סי' נ"ה שמאריך בזה.

ברכת שהחיינו על טלית של מצוה

בטור סי' כ"ב או"ח כתב דעל טלית חדש מברך שהחיינו וכב"י שם הקשה מאי שנא מתפילין דאינו מברך וע"ז חי' דהוה ככגד חדש ומברך.

ובספר ערך שי הקשה דהתינח במיהם דהניחו טלית על בגד של כל היום אבל בימינו היה הטלית ג"כ רק בגד של מצוה ולמה מברכין.

וע"ז תי' דתפילין היא מצוה חיובית עליו להניח תפילין וע"כ אין לברך משא"כ בטלית שאי"צ להלביש הטלית רק כשמלבשו אז מחויב בציצית.

ע"כ לא נקרא בגד של מצוה לגבי שלא יברך דכיון דהיא מלביש מרצון עצמו וע"ז מחויב בציצית הוה כמלבוש חדש ומברך עליו ועיי"ש שתי' עוד תירץ.

ברכת שהחיינו על פירות וכלים חדשים

על פירות חדשים המקור הוא בגמ' עירובין דף מ' הנ"ל ובית וכלים חדשים הוא משנה וגמ' בברכות ודינם מבוארים בשו"ע או"ח סי' רכ"ג ורכ"ה.

בעירובין שם דהברכה הוא רק רשות וכ"פ ברמ"א שם בשם הרשב"א דכיון דאינו מזמן לזמן ברכתם רשות וכן דדי' שם בסוף הסי' וכנה"ג (מוכא במנ"א) סבר דהרשות הוא דאין חובה לאכלו אבל אם אכלו חוב הוא לברך וכן המ"ב הביא א"ר דרך הרואה

קדימת ברכת שהחיינו או ברכת הפרי

רוב הפוסקים סברין דיברך קודם שהחיינו ואח"כ ברכות הפרי. כ"כ הפמ"ג ושו"ע הרב בסבר ברכות הנהנין והחת"ס בהגהות כאן על השו"ע וכן האריך בזה הכת"ס ובמ"ב כתב ג"כ כן דיברך קודם דהוה הפסק אם מברך אחר הברכה קודם האכילה.

ויש כמה חולקין וסוברין דיברך קודם בפ"ע ואח"כ שהחיינו וכמה גדלי ישראל הודו כן ויש נדה לצאת ידי כולן לברך בזהפ"ע על פרי אחר ואח"כ יברך ע"ז הפרי שהחיינו ובתהל"ד הקשה וכן ראיתי בספר זכור לאברהם כאן על הפמ"ג דכאן כתב הפמ"ג דיברך קודם שהחיינו ולעיל בסי' כ"ב בטלית של מצוה כתב לברך קודם על הטלית להתעטף ואח"כ יברך שהחיינו (וכאמת שם יש חולקין ג"כ ע"ז פסק בשו"ע הרב ועוד דיברך קודם שהחיינו) ובכת"ס תי' דבריו דבאמת צריך לברך קודם, ברכת המצוה (וכן ברכת הפירות) דהיא תדיר ותדיר קודם אבל בפירות בעצם צריך לברך בשעת ראוי' – או עכ"פ בשעת הנחה בפיו (דאין תלוי באכילת הפירות כמו שרואין בבא"ה) שמברך אפי' בפחות מכשיעור ועוד כמה הלכות דרואין שאין תלוי באכילה) וע"כ היה הפסק ומש"ה צריך לברך קודם שהחיינו משאכ בטלית דהברכה היא על המצוה ע"כ אין הפסק.

ועדיין קשה דלכאורה כפי שכתבנו לעיל בטלית ג"כ מברך רק על הבגד ולא על המצוה וא"כ צריך לברך ג"כ מקודם בשעת הקנוי' ועכ"פ הוה הפסק כמו בפירות ושמעתי מדודי הרה"ג ר' שמואל דוד הלוי אונגאר שליט"א דאה"נ מברך על הבגד אבל הלא אין יכול לקיים המצוה רק בזה הבגד והיא צורך המצוה ללבוש זה הבגד ע"כ לא הוה הפסק בין ברכת המצוה להמצוה בזה שמברך שהחיינו על הבגד.

ואסיים בד"ת מריבה"ק זיעוכי"א בענין זה בדברי וא' פר' בראשית דכתב שם למה אין נוהגין כהיום לברך על בתים וכלים חדשים וע"ז כתב ג"כ בשיטת רב שררא הנ"ל דתלוי בדבר הבא מזמן לזמן וע"כ באותן בא' שנוהגין בכל דבריהם רק לשם שמים נוהגין בהם מן השמים ג"כ כן דכל דבר שצריך להם בזה הזמן שצריך להם מגיע להם זה הדבר מן השמים וע"כ כשהם קונים בתים או כלים חדשים זהו הזמן הראוי לכם שיגיע להם ע"כ מברכין שהחיינו אבל בעוה"ר אך אינן נוהגין כן אז מן השמים משפיעין ג"כ באופן זה ואיני מוכרח דוהו הזמן הנכון לחדש זה הדבר וע"כ לא שייך כ"כ לברך.

יעזור השי"ת שבמהרה נזכה לחדש הבית המקדש השלישי בביאת משיח צדקינו במהרה בימינו אמן.

